

BİR DÜŞÜNCE VE SİYASET ADAMI OLARAK KENNETH DAVID KAUNDA: DEVİRİM, HÜMANİZM VE AFRİKA1

Betül ŞENGÜL**

Özet

Bu makalenin amacı Zambiya'nın kurucu lideri olan Dr. Kenneth David Kaunda'nın hayatını, kişiliğini, siyasi mücadelesini ve düşünce dünyasını ortaya koymaktır. Zambiya'nın bağımsızlık mücadelesinde önemli bir aktör olan Kenneth Kaunda aynı zamanda özgün bir düşün adamıdır. Yaklaşık 96 yıllık hayatı boyunca eğitimci kişiliği ve entelektüel saygınlığıyla sadece Afrika halklarını değil, aynı zamanda dünyanın bütün geri kalmış toplumlarına özgün fikirler vermiştir. Yaşayan bir halk kahramanı olarak Kaunda'nın emperyalizm ve Batı sömürgeciliğine karşı siyasi ve fikirsel duruşu, hali hazırda geri kalmış toplumlara örnek olabilecek bir niteliktedir. Ülkemizde fazla tanınmamakla birlikte uluslararası akademi ve siyasi dünyasında fazlasıyla tanınan Kaunda'nın düşünceleri kısaca "Zambiya Hümanizmi" olarak başlıklandırılabilir. İlk bakışta bu kavram yerel ve Zambiya'ya özgü değer ve düşünceleri taşır gibi görünse de esasen Afrika'da ulus devlet düşüncesinin, bağımsızlık mücadelesinin ve özgün bir siyaset anlayışının felsefik ve akademik temellerini yansıtmaktadır. Afrika'ya özgü geri kalmışlığın derin izlerini taşıyan Kaunda'nın bu felsefesi, Zambiya yerelinde çözüm önerileri sunarken; ardından Afrika ve dünya ölçeğinde geri kalmışlığın giderilmesinin temel ilkelerini ortaya koyan özgün referanslardan birisidir.

Anahtar Kelimeler: Kenneth David Kaunda, Zambiya, Afrika Hümanizmi, Zambiya Hümanizmi

1 Bu çalışma yazarın 2017 yılında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezinden türetilmiştir.

** Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi, BURSA betullsengul@gmail.com

KENNETH DAVID KAUNDA AS A THOUGHT AND POLITICAL MAN: REVOLUTION, HUMANISM AND AFRICA

ABSTRACT

The purpose of this article is to reveal the life, personality, political struggle and world of thought of Dr. Kenneth David Kaunda, the founding leader of Zambia. An important actor in Zambia's struggle for independence, Kenneth Kaunda is also an original thinker. Throughout his 96-year life, he has given original ideas not only to African peoples but also to all underdeveloped societies of the world, with his educational personality and intellectual dignity. As a living folk hero, Kaunda's political and intellectual stance against imperialism and Western colonialism sets an example for already underdeveloped societies. Though not well known in our country, Kaunda's thoughts, which are well known in the international academy and political world, can be briefly titled "Zambian Humanism". At first glance, this concept seems to have local and Zambian values and thoughts, but it actually reflects the philosophical and academic foundations of the nation-state idea, the struggle for independence and a unique political understanding in Africa. While this philosophy of Kaunda, which carries the deep traces of African backwardness, offers solutions in Zambia; It is one of the original references that reveals the basic principles of eliminating backwardness in Africa and the world.

Key Words: Kenneth David Kaunda, Zambia, African Humanism, Zambian Humanism

1. Bir Devrimci ve Lider Olarak Kenneth Kaunda: Hayatı ve Siyasi Kariyeri

Zambiya yerel dilinde kısaca KK olarak bilinen ve Zambiya halkı için gerçek bir kahraman figürü olarak görülen Kenneth David Kaunda 28 Nisan 1924 Büyük Luangwa ve Chambezi nehirleri arasında olan havza tepelerindeki Lubwa'da doğdu. Kendisine anne ve babasının evliliklerinin yirminci yılında sekizinci çocuk olarak dünyaya geldiği için, beklenmeyen kişi anlamına gelen *Buchizya* adı verildi. Babası Peder David Kaunda, Livingstonia görevi için Nyasaland'dan (Malavi) Kuzey Rodezya'daki Chinsali ilçesindeki Bemba dilini konuşan insanlara gönderilen ilk Afrikalı misyoner ve aynı zamanda da bir öğretmendi. Annesi ise Sömürge Dönemi Zambiyası'nda görev alabilen ilk kadın ve yerli öğretmen olan Helen Kaunda'dır. Babası ve annesi yıllar boyunca Bembalar arasında sadık hizmetlerde bulunarak oradaki şeflerin ve insanların güvenini kazanmışlardı. Ancak Kenneth Kaunda, sekiz yaşında babasını kaybetmiştir. Babasının ölümü Kaunda'nın hayatını derinden etkilemiştir. Yaşadığı maddi ve manevi zorluklar yüzünden yaşitlarına oranla daha geç yaşlarda okul hayatı başlayabildi. O yıllarda okulların ücretli olması ve okul parasını karşılamaktan uzak kalması yüzünden ilköğrenimini yakın komşusunun desteğiyle çok farklı yerlerde tamamlayabildi (Kasuka, 2012: 13).

Dönemin Afrikasındaki sosyal ve siyasal hayatın karmaşıklığı Kaunda'nın çocukluğuna da tesir etmiştir. Nitekim öğrenim hayatı oldukça zor ve karmaşık geçen Kaunda çok zor şartlarda eğitim alabilmiştir. Daha ilköğretim sıralarındayken ortaokul ücretlerinin yıllık 30 Şilin olması yüzünden yaz tatillerinde çeşitli işler yaparak bu parayı biriktirmek zorunda kaldı. Üstelik parasızlık ve yoksulluk sadece Kaunda'nın boğuşmak zorunda kaldığı sorunlardan belki de en kolayıydı. Kara Kıta'nın tüm çocuklarında olduğu üzere ilköğretim hayatı boyunca sık sık kollarında ve bacaklarında çıkan yaralarla ve hastalıklarla boğuşmak zorundaydı. O yıllarda ülkede yaygın bir hastalık olan sıtma Kaunda'nın da hayatını etkilemiş; sürekli Malarya krizlerine yakalanmış ve hastanede yatmak zorunda kalmıştır. Nitekim kendisi bu anısını anlatırken sık hastalanmasından dolayı hastanede en çok tanınan bir hasta olarak ifade edecektir. Yine bir gün hastane bulunduğu sırada Simon Kapwepwe isminde biriyle tanışmış ve aralarında yıllar sürecek çok sıkı bir dostluk kurulmuştur. Sonraki yıllarda ise bu isim UNIP'de Hazine Generali olarak çalışan isim olacaktır (Kaunda, 1962:5-11).

Eğitim hayatı devam ederken babası gibi bir öğretmen olma arzusuna yönelen Kaunda, öğretmenlik için *Lubwa Normal Eğitim Kursuna* kabul edilmiştir. İlköğretimden hemen sonra açılan bu kurs, Kaunda için ilk hak arama mücadelesini de başlattığı bir dönem olma özelliğini taşır. Kursun olağan süresi yaklaşık bir yıl iken sırf siyah oldukları için iki yıl boyunca kurs alması gerektiğini öğrenen Kaunda, arkadaşlarıyla birlikte bu ayrımcılığa karşı mücadele başlatmıştır. Kurstan atılma tehdidine rağmen İngiliz misyonerlere direnen Kaunda ve arkadaşları nihayetinde verdikleri mücadelede başarıya ulaştılar ve kursu tamamladılar (<https://www.bbc.com/news/world-africa-16039411> (E.T.20.06.2020)).

Oldukça güç şartlar altında aldığı kurs eğitiminin ardından Kaunda, 1941 yılında Lusaka'daki Munali Ortaokuluna başladı. Tarih dersine özellikle Güney Afrika tarihine karşı büyük bir ilgisi bulunmaktaydı. Ortaokul yıllarında kendisini en çok etkileyen kişi okulda yönetici olan Daniel Sonquishe'dir. Güney Afrika'dan Zambiya'ya gelen Sonquishe, kendi hayatıyla ilgili bilgiler vermiş ve Kaunda ile yakından ilgilenmiştir. Irkçılık kelimesinin anlamını ilk kez müdüründen öğrenen Kaunda, beyazların Güney Afrika'da yaptığı eziyetlerle ilgili sayısız hikaye dinlemiştir. Songuishe'nin bir gün "*Güney Afrika'da bir şeyler yapmak*

için artık çok geç, son şansımızı da kaybettik ama burası için geç değil. Senin gibi gençler burayı kurtarabilir” demesi Kaunda'nın hayatında kalıcı değişikliklere neden olmuştur (Kaunda 1962:13-17).

Ortaokul eğitimini 1943'te tamamladıktan sonra ilk olarak Lubwa'da açılan İleri Düzey İlkokulu (Upper Primary School and Boarding Master)'na öğretmen ve idareci olarak atandı. Görev yaptığı yıllarda annesinin kendisi için uygun bulduğu Banda ailesinden Betty Banda ile evlenmişti. Bu evlilikten altı oğlu ve iki kızı dünyaya gelmiştir. Arzuladığı mesleğe kavuşmakla birlikte ekonomik sıkıntılar yeniden baş gösterince bu kez Copperbelt'te ders vermek için başvuruda bulundu. Aynı zamanda bir maden kenti olan Copperbelt daha yüksek maaş ve sosyal olanaklar anlamını taşıyordu. Öğretmenlik için başvurusuna yanıt gelene kadar Sosyal Yardım görevlisi olarak Nchanga Madenleri'nde aylık dört pounda iş buldu. Kısa sürede başvurusuna yanıt geldi ve 1948 başlarında, Copperbelt Birleşik Misyonları (UMCB) için Mufulira'da yönetici ve öğretmen oldu. Burada okul taksitlerini ödeyemeyen çocuklar için tarım alanları açan Kaunda, bir yandan Afrika Refah Merkezi (African Welfare Centre)'nde ve Mufulira Yatılı Maden Okulu'nda ustabaşılık yapmaya başladı. Bu dönemde, Pathfinder İzci Grubu'na liderlik etmiş, Orta Afrika'daki bir Cemaat Kilisesinde de Koro Şefliği yapmıştır. Çok yönlü kişiliği ve çalışkanlığı sayesinde dikkat çeken Kaunda bir süre siyasete atılmaya karar verdi. 1951 yılında öğretmenlikten istifa edip Lusaka'ya taşındı ve Harry Nkumbula'nın liderliğini yaptığı Afrika Ulusal Kongresi'nin Nchanga Bölgesi'nin kurucusu ve Yardımcı Sekreteri olarak atandı (Kasuka, 2012:14).

Kaunda'nın bu yeni görevi, aslında kendisinin liderlik yolunda attığı ilk adımlar olarak görülmelidir. Zira kendisi siyasetle ilk defa tanışmış, yakın gelecekte kuruluşunda çok önemli bir rol oynayacağı Zambiya ve halkının inşa sürecini başlatmıştır. Nitekim siyasete atıldığı ellili yıllarda Zambiya siyasi coğrafyası son derece karmaşık ve problemlili bir bölge olarak bilinmekteydi. Kuzey Rodezya'daki Afrikalı liderler, kurulmaya hazırlanan Rodezya ve Nyasaland Federasyonu'na açıkça karşıydılar. Zira bu federasyon İngilizlerin bölgede emperyalist amaçlarla kurmaya çalıştıkları yapay bir siyasi oluşumdu. Üstelik bölgede kalmaya devam edecek beyazlara imtiyazlar tanımaktaydı. Nitekim Kaunda, Nkumbula'yla birlikte apartheid bir rejimin kabul edilemez olduğunu açıkça dile getirirler de başarıya ulaşamadılar (Hungwe, 1994: 14). Böylece 1 Ağustos 1953 yılında Rodezya ve Nysaland Federasyonu kurulmuş oluyordu.

Federasyonun kurulması Kaunda'yı ve içinde bulunduğu siyasi hareketi durduramamıştır. Kaunda ve ekibi 1953 yılının sonlarında yapay federasyona yönelik karşıt propaganda ve muhalefet hareketlerine yöneldiler. Yaklaşık iki yıl süren muhalif söylemler yüzünden kendisi ve partinin ileri gelenleri hapis cezası aldılar. Ne var ki eylemlerinden vazgeçmeyen Kaunda Zambiya halkına haklarını elde etmeleri için manifesto yayımlamıştır. Söz konusu manifestoda özetle ırk ayrımcılığı, yasa dışı uygulamalar, eğitim ve sağlık haklarında iyileşme ve en önemlisi de federasyonun dağılmasını ifade eden Kaunda, Zambiya siyasetinin merkezine de oturmayı başarmıştır (Kaunda, 1962:62-66).

Kaunda'nın çağrısı Zambiya toplumu üzerinde yankısını bulmuş, yaklaşık iki yıl boyunca ülkenin her tarafında federasyon karşıtı gösteriler hızla artmıştır. Hükümetin her türlü baskısına rağmen, Kaunda ve ekibi Katwa'da iki büyük siyasi gösteri yapmayı başarmıştır (Simusamba, 2004:4-5). Kaunda'nın yükselişi ise bu yıllarda başlamıştır. Her fırsatta Zambiya toplumuna çağrıda bulunan ve bağımsız bir ülke için kitleleri bir araya getirmeyi başaran Kaunda, mevcut hükümetin karşısında giderek artan bir popülerlik kazanmıştır. Kaunda'nın artan popülerliği ve liderliği Lusaka'da eski bir federal parlamenter olan Dr. Guy Scott ile tanışmasıyla keskin bir dönüşüme uğramıştır. Esasen beyaz bir İngiliz olan Dr. Scott, kendisine mücadelesinde yardımcı olan önemli bir siyasi figürdür. Kendisinden sosyalist fikirleri öğrenen Kaunda 1957 yılında İşçi Partisi'nin hazırladığı bir

konferansa Birleşik Krallık'a davet edildi. Nkumbula ve Kenneth Kaunda 26 Mayıs'ta Kuzey Rodezya'dan ayrılarak Londra'ya gittiler. Aralarında Kanada, Gana, Yeni Zelanda ve hatta Kuzey Rodezya'dan katılan 26 ülkenin delegesinden oluşan ve aylarca süren konferans, Kaunda'nın düşünce dünyasında köklü değişikliklerin önünü açmıştır. Bir yandan dönemin en ünlü siyaset adamlarıyla tanışma fırsatı bulurken, diğer yandan da İşçi Partisi'nin örgütlenme ve çalışma esaslarını öğrenme fırsatı buldu. Yaklaşık altı ay kadar İngiltere'de kalan Kaunda, ülkesine döndüğünde artık bir siyaset uzmanı ve devlet adamıydı (Kaunda, 1962:80-82).

Kaunda 1958'de ülkesine döndüğünde Zambiya halkının gerçek bir önderi olarak güçlü bir siyasi figür haline dönüşmüştür. Söylemleri, faaliyetleri ciddi ölçüde ülkede yankısını buluyordu. Ne var ki Kaunda'nın yükselişi Nkumbula ile yollarının ayrılmasına da neden olmuştur. Aynı yıl içinde derin fikir ayrılığına düşen Kaunda, Africa Ulusal Kongresi'nden (ANC) ayrılarak, kendi partisi olan Zambiya Afrika Ulusal Kongresi (ZANC)'ı kurdu. Ancak partisi Mart 1959'da yasaklanıp kapatılmış, kendisi de 1959 Haziran ayında dokuz aylık hapis cezasına çarptırılmıştır. Kaunda hapisteyken ANC'nin üst düzey yöneticileri arasında yer alan Mainza Chona gibi diğer milliyetçiler de ANC'den ayrıldılar. Mainza Chona'nın önderliğinde Birleşik Ulusal Bağımsız Parti (UNIP) 10 Ekim 1960'da kuruldu ve Başkanı Chona oldu. Ancak Chona kendisini partinin kurucusu olarak görmedi ve yerini Ocak 1960'da serbest bırakılan Kaunda'ya bırakmıştır. ZANC'den farklı olarak UNIP, özyönetim için şiddet içermeyen bir politikaya yönelen bir siyasi parti olarak faaliyet sürdürmüştür (Kasuka, 2012:14). Aynı yılın Temmuz ayında dönemin Amerikalı siyahi muhalifi Martin Luther King'i Atlanta'da ziyaret ederek tam desteğini almaya başaran Kaunda, artık hareketini uluslararası alana taşıyan önemli bir siyasi figür olmayı başarmıştı. Bu popülerlik aynı zamanda eyleme yönelik bir siyasi hayatın da adımlarını atmak bakımından önemlidir. Nitekim 1961 yılında Zambiya topraklarında UNIP önderliğinde bir dizi siyasi itaatsizlik eylemi başlatmıştır. Kaunda'nın dava arkadaşı olan Lewis Changufu'nun bulunduğu "*cha-cha-cha sloganı*" kısa zamanda Zambiyalı muhaliflerin ortak söylemi haline dönüşmüştür (Bute ve Harmer, 2016:125). Sloganın temeli esasen Copperbelt'teki Bakır Madenlerinde çalışan işçilerin kürek ve kazma seslerinden esinlenerek alınmıştı ve "*Kuzey Rodezya Yönetilemez*" anlamına geliyordu. Barışçıl söylemlere sahip olmasına rağmen "*Cha-cha-Cha Hareketi*"nin barışçıl eylemlere dayalı olduğunu söylemek mümkün değildir. Daha başından doğrudan hükümete ait araç gereç ve kamu binalarına saldırılar olmuş; sabotajlar ve yağmalar görülmüştür (<https://www.daily-mail.co.zm/?p=64915> (11.12.2016)). Cha Cha Cha eylemleri kısa zamanda ülkede yayılırken, hükümetin tepkisiyse son derece ağırdır. Onlarca genç gösterici eylemlerde ya tutuklanmış ya da öldürülmüştür. Kuzey Rodezya'da durum gittikçe kötüleşmeye başlamış, üstelik apartheid rejim uygulamaları da yaygınlaştırılmıştır (Anthony, 2014:375-377). Rodezya apartheid rejimi ile UNIP arasındaki siyasi çekişmeler 1962 yılına kadar olanca şiddetiyle deva etmiştir. Nihayet anılan yılda Kuzey Rodezya hükümeti iç ve dış baskılara daha fazla dayanamayarak yeni bir idari sisteme geçeceğini kabul etmiştir (Tordoff, 1974:4). Yeni sistemin en önemli gelişmesiyse ülke yönetiminin yerli halklara bırakılması sürecinin başlatılmasıdır.

Yaklaşık iki yıl kadar süren müzakereler sonucunda Kaunda ve partisi UNIP 24 Ekim 1964 tarihinde Bağımsızlık Antlaşmasını İngiliz Avam Kamarası'nda onaylatmayı başardılar. Kuzey Rodezya olarak bilinen ülke tarihi adıyla kuzey bölgesinde bulunan Zambezi Nehri'nden esinlenerek Zambiya'ya dönüşmüştü. Aynı yıl yapılan seçimlerde de UNIP tek başına iktidara gelmiş ve doğal lider olan Kenneth Kaunda ise ilk devlet başkanı olarak seçilmiştir. Bağımsızlık sonrası Kaunda'nın ele alacağı pek çok sorun bulunmaktaydı. Bu sorunlardan ilki ve belki de en önemlisi ekonomide yaşanan sorunlar olmuştur (Tordoff, 1974:14). Ekonomik bağımsızlığı "*olmak ya da olmamak*" gibi özlü bir sözle sloganlaştıran Kaunda, yaşanan fakirliği ancak kısa ve etkin bir eğitim, güçlü imalat sanayi ve insan

kalitesiyle aşabileceklerini ileri sürmüştür. Nitekim Kaunda'nın bu ifadeleri sözle de kalmamıştır. Sosyalist ekonomiye yakın olacak şekilde devletçi ve planlı bir ekonomik kalkınma modeline yönelik UNIP, 1993 yılına kadar beş yıllık kalkınma planları yaparak, bunları yürürlüğe koydu. Planlı ve sürdürülebilir kalkınma modelinin kısa zamanda işe yaradığını, özellikle yetmişli yıllarda gözle görülür bir refah sağladığını ileri sürmek mümkündür.

Ne var ki Kaunda iktidarının ilk on yılındaki görkemli yükseliş yetmişli yılların ikinci yarısından itibaren yerini bir dizi sorunlara da bırakmıştır. Bakır madenciliğine dayalı bir ihracat modeli, anılan yıllarda dünya bakır fiyatlarının düşmesiyle sekteye uğramıştır. Artan işsizlik, milli gelirdeki düşüş ve iç muhalefetin giderek yükselişe başlaması Kaunda ve partisi UNIP'i otoriterliğe doğru zorlamaya başladı. Kötü gidişatı durdurmak ve iç muhalefeti bastırmak üzere harekete geçen Kaunda, bir dizi anayasal değişikliğe gitmekten çekinmemiştir. Anayasa değişikliğinde ülkeyi tek partili bir devlet ya da kendi tanımıyla "tek partili katılımcı demokrasi" olarak dizayn etmeye çalışan Kaunda, ülkede kurulan partileri kapatma yoluna gitmiştir. 1973 yılındaki seçimlere tek başına katılıp, üçüncü dönem başkanlığı almasıysa tam anlamıyla şöhretini lekelemiştir (Michler, 2007:14). 1973 seçimleri dışında 1978, 1983 ve 1988 yıllarında tekrar aynı sonuç alınmış; UNIP, Ulusal Meclis'teki tek parti ve Kenneth Kaunda ise rakipsiz tekrar tekrar seçilen tek başkan olarak tarihe geçmiştir

Zambiya'nın efsanevi kahramanının iç politikada muhalifleri üzerine uyguladığı baskılar ve seçimleri üst üste kazanmak amacıyla yapmış olduğu düzenlemeler seksenli yılların ikinci yarısından itibaren kendisine olan saygınlığı azaltmıştır. Bakır ihracatına dayalı ekonomi, dünya bakır fiyatlarındaki dalgalanmalarına maruz kaldığından, bu yıllarda ekonomi başta olmak üzere siyaset ve sosyal alanda bir dizi krizin yaşandığı görülmektedir. Ülke sadece kendi tarihinde değil bütün Afrika'nın en fakir ülkesi haline dönüşmüştür. Rüşvet, iltimas ve dış yardımların çalınması gibi suçlamalarla Kaunda ve UNIP yönetimine karşı ardı ardına ayaklanmalar meydana gelmiştir. Nihayet artan iç ve dış baskılara daha fazla direnemeyen Kaunda, 1991 yılında erken seçim kararı almak zorunda kaldı. Ülkenin bağımsızlığa kavuşmasının ardından ilk kez düzenlenen çok partili seçimlerde UNIP ağır bir yenilgi almış ve Kaunda Cumhurbaşkanlığını Chiluba'ya bırakmak durumunda kalmıştır (<https://www.nytimes.com/1991/11/02/world/zambian-voters-defeat-kaunda-sole-leader-since-independence.html>, E.T. 20.08.2016).

Doksanlı yıllar bir önceki dönemin ağır ekonomik şartları ve siyasi krizlerle geçmiştir. Kaunda birkaç defa Chiluba hükümetini devirmeyi de denemiştir. Özellikle 1996 yılındaki Anayasa değişikliğiyle yeniden Cumhurbaşkanı olmasının önu kesilmiş ve 1997'deki son başarısız hükümet darbesinin ardından aktif siyasi hayattan çekilerek AIDS'le mücadele, eğitim ve öğretim işleri gibi daha sosyal konulara yönelerek aktif siyasetten çekilmek zorunda kalmıştır. Kaunda'nın 1997 yılında aktif siyasetten çekilmesi kaybolan prestijini yeniden kazanmasını sağlamıştır. Yapmış olduğu insani faaliyetler nedeniyle kendisine 2007 yılında ülkenin en prestijli ödülü olan Ulusal Miras Konseyi Ubundu Ödülü verilmiştir. Saygın ve sözü dinlenen bilge lider unvanını geri kalan yaşamında hakkıyla taşıyan bir lider olarak fırtınalı bir yaşam süren Kaunda, siyasi yaşamında edindiği tecrübeleri ve bilgi birikimini çok sayıda kaleme aldığı kitaplarla da ölümsüzleştirmeyi başarmıştır.

2.Kenneth David Kaunda'nın Dünyasında Toplum, Devlet ve Dış Politika

Kendisini davasına, insanına ve ülkesine adayan bir lider olarak Kaunda, teori ve uygulamada özgün bir kişiliğe sahiptir. Hristiyan hümanizmini Afrikacılık düşüncesiyle harmanlayan Kaunda, yaşamı boyunca öncelikle Afrika ardından geri kalmış diğer dünya halklarının en temel sorunlarının neler olduğunu tespit etmeyi amaçlamıştır. Geleneksel apartheid rejimlerine karşı yerli Afrikalıların haklarını savunmayı ilke edindiğinden güçlü bir

insan hakları aktivisiti olarak bilinir. Karizmatik bir lider olmanın yanı sıra Pan-Afrikacı düşünce kalıplarına uzak olmayan Afrika Sosyalizmine inandığı için de sosyalist bir devlet adamı olarak karakterize edilir.

1964 yılında Zambiya'yı özgürleştirdiğinde güçlü, müreffeh ve en önemlisi bağımsız bir devlet kurmak en önemli gayesi olmuştur. Dönemin diğer Afrikalı liderlerinin aksine hayalperest ve kavgacı bir dil kullanmaktan sakınan Kaunda, bu üslubunu özellikle dış politikada yoğun bir şekilde kullanmaya gayret etmiştir. Her ne kadar bu yaklaşım iç politikada geçerli olmasa da Zambiya'nın kuruluşu Güney Afrika'nın bölgesel politikaları açısından olumlu sonuçlar doğurmuştur. Çünkü dönemin şartları içinde emperyalizm ve beyaz adam sömürgeciliğine karşı geleneksel mücadele, çoğunlukla şiddet odaklıdır ve şiddet zaman zaman Afrika halklarını da karşı karşıya getiren bir uygulama biçimidir. Oysa Kaunda, dış politikada hem komşularıyla hem de Batıyla başarılı ve sempatik ilişkiler kurabilmiştir.

Dış politikadaki sempatik yaklaşımların iç politikada niçin uygulanmadığına bakıldığında meselenin çok boyutlu ve karmaşık olduğu görülmektedir. Öncelikle Kaunda devleti kurduğunda mevcut sorunların en önemlisinin bir ulus inşa etmek olduğunu biliyordu. Zira Zambiya coğrafyasında yetmiş üç etnik grup yaşamaktaydı. Ortak bir dil ortak bir geçmiş ve yine ortak bir gelecek kurmak bu nedenle oldukça zordu. İşte Kaunda'nın ünlü *One Nation, One Zambia (Tek Millet, Tek Zambiya)* sloganı bu nedenle devlet politikası haline getirilmiştir. İkinci sorun ise ülkede yaşanan mutlak yoksulluktur. Altmışlı yıllarda apartheid rejiminin etkisiyle Zambiya halkı son ederce fakirdi. Ülkedeki siyahların gelirleri yok denecek kadar azdı ve işsizlik had safhaya çıkmıştı. Mutlak yoksulluğun eğitimsizlikle birleşmesi hızlı bir kalkınma gerektirmiştir. İşte pratikteki fakirlik ve eğitimsizliğin hızlı ve kararlı bir takım politikalarla acilen giderilmesi gerekmektedir. Nitekim Kaunda 1974 yılında UNIP'te yaptığı bir konuşmasında yoksulluk ve eğitimsizliğin acilen giderilmesi gereken en önemli sorun olduğunu vurgulamış; bunun da ancak güçlü ve tek parti rejimiyle sağlanabileceğini dile getirmiştir (Kaunda, 1974). Parti programının ancak katılımcı bir halk programıyla başarılı olabileceğini ileri süren Kaunda, bunun da tek parti içinde mümkün olabileceğini, bir süre daha çok partili siyasal hayatın ertelenmesi gerektiğini dile getirmiştir. Kaunda'nın UNIP'i merkeze oturtmasının bir başka gerekçesi de diğer siyasi oluşumları merkezden uzaklaştırmaktır. Emperyalizmin halen güçlü etkilerinin yaşandığı ülkede gerçek bir bağımsızlık elde edilinceye ve mutlak fakirlikten kurtuluncaya kadar sorumsuz bir muhalefete izin verilemez. Dolayısıyla vatandaşların yalnızca özgürce seçilmiş temsilcileri aracılığıyla değil, aynı zamanda karar alma sürecine doğrudan katılımlarıyla da katıldıkları özgün bir demokrasi türüne sahip olması gereklidir. *Halkın gücü* olarak nitelendirilen bu yeni uygulama biçimi aslında Sovyet tarzı katılımcılık anlayışının pratiğe dökülmesinden başka bir şey değildir. Soğuk Savaşın olanca ağırlığını hissettirdiği bu yıllarda Sovyet doktrinini üçüncü dünyaya doktrin transferi olarak tavsiye ettiği bu yöntem, 1991 yılına kadar devam etmiş, maalesef başarıya ulaşmamıştır.

Her ne kadar Sovyet tarzı bir sosyalist düşünceye sahip olmamakla birlikte Kaunda'nın devlet mantığı içinde sosyalist düşüncenin yattığını görmek mümkündür. *Zambiya Hümanizmi* olarak başlıklandığı devlet anlayışı Hristiyan hümanizmi, Afrikacılık, Zambiya vatanseverliği ve sosyalizmin üçüncü dünya yorumu üzerinden tanımlanmalıdır. Günümüzde bu düşünce şekli oldukça demode ve karmaşık görülse de Zambiya'nın bağımsızlık mücadelesinin verildiği yıllarda ve özellikle de jeopolitik şartları içinde kalıcı bir ulus devlet yaratabilmenin tek çıkar yolu olarak değerlendirilmelidir. Kaunda için sürdürülebilir bir devletin kurulması ancak çerçevesi iyi çizilmiş bir ulus inşasıyla mümkündür. 16. yüzyıldan bu yana klanlar içinde yaşayan Zambiya toplumu denizden ve büyük ticaret yollarından uzakta yaşadığından Arap ve Batılı kültürlerden fazla etkilenmemiştir. Batılıların bölgeye gelmeleriyle 18. yüzyılı bulmuştur. Bu yüzyıla kadar klan

kültürü üzerinden gelişen bir toplumsal yapı birleşik bir ulusun kurulmasına engel olmuştur. Batılılar ile temasın başladığı dönemlerde önce Portekizliler ardından da İngilizler klanlara dayalı toplumsal yapıyı canlı tutmuş; Zambiya halkının bir araya gelmesini engellemiştir. İşte 20. yüzyılın ikinci yarısında başlayan uluslaşma hareketinin önündeki en büyük engel de klana dayalı kültürün yoğun bir şekilde Zambiya toplumunu etkilemesidir. Nitekim Kaunda, 1964 yılında başlattığı bağımsızlık hareketinde ilk ve en büyük çabası, dağılmış Zambiya klanlarını bir araya getirmek üzerine şekillenmiştir. Söz konusu toplumsal bütünlüğün yaratılmasında sığındığı en önemli argüman ise ırk ayrımcılığı, kölelik ve emek dayanışmasıdır. Afrika hümanizmi olarak yükselen üçüncü dünya sosyalizmiye bu dayanışmanın temel sloganı olacaktır.

Afrika sosyalizmi içinde kurgulanan Zambiya ulus kavramı, kendi içinde feodalizm karşıtı, ağır bir Batı sömürcülüğü karşıtlığından meydana gelir. Geleneksel Afrika toplumunun eşitliğine dayalı, insanı araç olarak değil tam tersine kutsal bir amaç olarak gören düşünce, Kaunda'nın kuracağı Zambiya ulusunun temelinde yatan bir olgu olarak yükselmiştir (M'membe, 2020). Kapitalizm ve Sovyet sosyalizmine bütünüyle karşı olduğunu ve ülkeden kovduğunu her fırsatta dile getiren Kaunda, özetle Zambiya toplumuna özgün Afrikacılıktan beslenen bir ulus kavramına sıklıkla vurgu yapar (Kaunda, 1965).

Ne var ki Kaunda'nın kafasında şekillendirdiği kendine has toplum yapısı devlet pratiğine dönüştüğünde bir dizi sorunla karşılaşacaktır. Bir kere devlet kurulduğunda ortada açık bir yoksulluk ve geri kalmışlık bulunmaktadır. Mutlak yoksulluğun aşılması için ülkenin sınırlı olan yer altı ve yer üstü kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılması gereklidir. Ülkedeki açlık sorunuyla baş edebilmek için tarıma; sürdürülebilir bir kalkınma için de tek zengin yer altı kaynağı olan bakır kullanmaya karar veren Kaunda, devletçi ve sosyalist esintiler taşıyan planlı bir ekonomik kalkınma modelinde karar kılmıştır. Başlangıçta tarımsal üretimin artırılması amacıyla makinalaşmış devlet çiftliklerinin kurulması teşvik edilmiştir. Nüfusun büyük çoğunluğunun kentsel bölgelere yığılmasını fark eden Kaunda, 1960-1970 arasında kentsel tarıma dayalı projelerin hayata geçirilmesi için uğraşmıştır (Thornton vd. 2010: 616-617). Kaunda iktidarı fiilen sonlanana kadar Lusaka, Kabwe, Kitwe ve Ndola gibi dört önemli kentte kentsel tarımı artırıcı politikalar üretmiştir. Bu şehirler arasında Kabwe ve Kitwe'de başarılı sonuçlar elde edilemese de Ndola ve başkent Lusaka tarımsal üretim alanında halen öne çıkan iki kent özelliğini taşımaktadır (Thornton vd. 2020:618). Tarımsal reformlar sadece kentsel tarım üretimiyle sınırlı kalmamıştır. Kooperatifçiliğin yaygınlaştırılması, kadınların tarımsal ekonomiye önemli ölçüde katılımlarının sağlanması gibi ek tedbirlerin uygulandığı da belirtilmelidir (Bowman, 2011:206-210).

Kaunda'nın güçlü bir ekonomiye sahip devlet geleneği kurabilmek için attığı ikinci adım ise yer altı kaynaklarının dış pazara açılmasıdır. Kaunda ülkenin en önemli maden rezervi olan bakırın önemini bilen bir liderdi. Bunu "biz Zambiyalılar ağzımızda bakır kaşıkla doğmuşuz" diyerek ifade eden Kaunda, aynı zamanda kırmızı altın olarak tanımladığı bakır madeninin stratejik önemini kısa zamanda fark etmiştir (The Coruier, 1990). İktidara gelir gelmez Dönemin Tanzanya lideri Nyrere'den ilham alarak bakır madenlerini millileştirmiş, özellikle Sovyetler Birliği'nin bakır ihtiyacının karşılanması için dış politikada önemli adımlar atılmıştır. Ne var ki bakır madenleri üzerine konumlanan dış ticaret stratejileri günümüzde bile Zambiya ekonomisinde yaşanan sorunların temelini oluşturmaktadır. Dünya bakır fiyatlarındaki oynamalar halen ülke ekonomisini manipüle edebilmekte; ham bakır satışından elde edilen gelirler devlet harcamaları için yeterli olamamaktadır.

Kaunda'ya göre güçlü bir devlet aynı zamanda hukuk devletidir. Bu bağlamda işler bir hukuk sistemi kurmak Kaunda'nın önemli hedefleri arasındadır. Güçlü bir hukuk devleti kurmanın önemini ülkenin geleceği ve dış prestij unsuru olarak gördüğü ileri sürülebilir. Ne

var ki bu alanda başarılı bir sürecin yaşanmadığını da söylemek gerekir. Ülke doksanlı yıllara kadar beş temel anayasal süreç yaşamıştır. Yüksek orandaki bu anayasa değişikliği neredeyse her on yılda bir değişim anlamına gelmektedir. Bunun nedeni yapılan anayasaların ne güç haritasını değiştirmesi ne de Zambiyalı halkın ihtiyaçlarını ve isteklerini yansıtabilmesinden kaynaklıydı. Esas sorun halkın geneline yönelik çalışmaların yapılmamasıydı. Şimdiye kadar yapılmış bütün anayasalar, iktidardakilerin kısa süreli ihtiyaçlarını karşılamak ve kısa vadeli çıkarlarını temin etmek için tasarlanmıştır. Anayasa yapım süreci bağımsızlıktan itibaren hep tartışmalı olmuştur. İlk bağımsızlık anayasası, yeni liderleri modern yönetim işleyişine dahil etmek için acele ile yürürlüğe konmuştur. Bu anayasada İnsan Hakları Beyannamesi, kuvvetler ayrılığı, kontrol ve dengeler, siyasi partiler ve hukukun üstünlüğü dile getirilse de yeni siyasi seçkinler, demokrasi işleyişinden ve demokratik kültürü destekleyici deneyimlerden yoksunlardı. Zira sömürge yönetiminin neredeyse 75 yıllık hakimiyetinden sonra yeni yöneticiler, sömürge devletinin otoriter ve baskıcı değerlerini benimsemişlerdi (Simutanyi, 2013:4). Başkanın devlet güvenliğine tehdit hissetmesi durumunda olağanüstü hal ilan etme gücü bulunuyordu. Nitekim Zambiyalılar 27 yıl boyunca olağanüstü hal durumunda yaşamışlardır. Nihayetinde çok partili sisteme geçiş için oluşturulan 1991 Anayasası, 1973 Anayasası'na göre daha ılımlı maddeler içermektedir. En önemli maddesi kuşkusuz UNIP'in benzersiz güç hakkının ortadan kaldırılışı olmuştur. Yasama ve Yürütme gücü de büyük oranda değişiklik göstermiş olup, bu değişiklik Ulusal Meclis'in lehine yönelik olmuştur. Yeni anayasa Başkanın gücünü tam olarak koruma altına almaktadır. Herhangi bir durumda tekrar anayasa değişikliğine gidilmesi icap ettiğinde, başkanın değiştirme yetkisi bulunmaktaydı. Ayrıca başkana bütün bakanları atama ya da görevde alma yetkisi de verilmişti. Başkan aynı zamanda Bakanlar Kurulu'na başkanlık etmeye devam etmekteydi (Bach, 1994:36). Ancak 1996'da yapılan son değişiklikte Başkanın yetkileri kısıtlanmış, seçilme şartları zorlaştırılmıştır. Yasama, Yürütme ve Yargı erkleri anayasal düzen içine sokulmuş ve her birinin görev ve sorumluluk alanı açıkça tanımlanmıştır.

Kaunda'nın devlet yönetim anlayışı içinde dış politikaya bakıldığında son derece aktif ve etkin bir sürecin yaşandığını söylemek mümkündür. Güney Afrika jeopolitiği içindeki stratejik önemini iyi bilen Kaunda, dış politika stratejileri bölgenin ekonomik bağımlılığının kırılması ve az gelişmişlik mirasının etkilerini azaltmak amacıyla diğer rejimler ile eş zamanlı ilişkiler kurmak üzerine şekillenmiştir. Nitekim bu stratejiyi her alanda görmek mümkündür. Ülkenin denize kıyısı olmaması nedeniyle Güney Afrika, Zimbabve ve Tanzanya'yı da içine alacak şekilde (TAZARA) geniş demiryolu hattı projesi başlatılmış; İsveç, Kanada, Yugoslavya ve Çin ile güçlü bağlar kurmayı amaçlamıştır. Kaunda özellikle Çin'i üçüncü dünya modeli olarak algılamaktaydı (Shaw, 1978:191-194). Bununla birlikte Kaunda dönemin süper güçlerine yönelik eleştirilerini de yapmaktan çekinmemiştir. Ancak bu eleştiriler oldukça zayıftı ve ülkenin uluslararası bağlantılarına herhangi bir zarar vermekten uzaktı. Kaunda'nın dış politikası fiili olduğu kadar ideolojik temele de sahiptir. Sosyalist devletler bloğuyla ideolojik temelli ilişkiler kurmayı tercih eden Kaunda, bu ülkelerden bir miktar yardım ve yatırım almayı da başarmıştır. Asya ve Orta Doğu'ya yönelik pek hedefleri olmayan Kaunda'nın başlıca odak noktası Afrika ve Avrupa'dır. Kuruluş yıllarında Zambiya, siyahi bağımsız komşuları olan Tanzanya, Zaire (Demokratik Kongo Cumhuriyeti) ve Malavi gibi devletlerle de bölgesel iş birliği ve ekonomi konularında yoğunlaşmıştır. Özellikle Tanzanya ile olan ilişkileri diğerlerine oranla daha yoğundur. Nyerere ile olan yakın dostluk bağları bu ilişkilerde oldukça etkili olmuştur (Kaplan, 1974:241).

Kaunda, uluslararası organizasyonların geliştirilmesi gerektiğini de inanan bir dış politika profili sergilemiştir. Tanzanya ile kurulan dostluk bağları Kıtanın örgütlü bir yapıya kavuşması öncelikli hedeflerinden birisidir ve bu yapıyı ekonomik kalkınmanın önemli bir unsuru olarak değerlendirmiştir. Bu amaçla Kaunda ülkesinin bağımsızlığını elde eder etmez

24 Ekim 1964'te İngiliz Milletler Topluluğu'na, 1 Kasım 1964'te BM'e, 16 Kasım 1964'te Afrika Birliği Örgütü'ne, 23 Eylül 1965'te IMF ve Dünya Bankası'na, üye olmuştur. Ayrıca bölgede uluslararası organizasyonların kurulmasına da öncülük eden Kaunda, 1 Nisan 1980'de Güney Afrika Kalkınma Topluluğu'nun kurulmasını sağlamış, yine aynı yıl bütün bir kıtayı kapsayan şemsiye örgüt niteliğindeki Afrika Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasında ciddi katkılarda bulunmuştur. Kaunda'nın bu çabaları günümüzde de meyvelerini vermiştir. Zambiya halen 44 uluslararası kuruluşun resmi üyesidir.

3.Kenneth Kaunda ve Zambiya Hümanizmi: Teori ve Pratik

Zambiya, 24 Ekim 1964 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra Kenneth Kaunda ve liderliğindeki UNIP, ülkenin sosyalist bir çizgide ama modern bir ulus devlet olduğunu dünyaya açıkladılar. Bağımsızlıktan üç yıl sonra da yani 27 Nisan 1967'de Zambiya hümanizmi, ülkenin ulusal felsefesi ve ideolojisi olarak kabul edildi. Bir cümleyle açıklanmak istendiğinde Zambiya hümanizmi, Batı sosyalizmine dayanan ve Hristiyanlık değerleriyle geleneksel Afrika değerlerini tek bir potada eritebilen özgün bir dünya görüşüdür. Hümanizmin çekirdeğini Tanrının görüntüsünde yaratılmış tüm insanlara saygı, karşılıklı iş birliği ve destek oluşturmaktadır. İşte Kaunda'nın siyasi hayatı boyunca sürekli olarak üzerinde durduğu kavramın temelinde hümanizm yatmaktadır.

Siyahi bir Afrikalı olmanın ve özellikle de kıtada siyahi bir birey olmanın zorluklarını iliklerine kadar hissedilen Kaunda, başta kendisi olmak üzere halkının Apartheid Rodezya devletinin her türlü uygulamasının karşısında durmayı bir yaşam felsefesi haline getirmiştir. Irk karşıtı temelinden kaynaklanan bu muhalif duruş, esasında eşitlikçi bir hümanizm kültüründen beslenmektedir. Eşitlikçi dünyanın temel referans noktasını da elbette Hristiyanlık ve Hristiyan hümanizması oluşturmuştur. Zira Kaunda doğduğu andan ölümüne kadar dindar bir Hristiyan olarak yaşamıştır. Üstelik babasının İskoç misyonerliğinde rahiplik yaptığı da unutulmamalıdır. Bilindiği üzere Hristiyan hümanizmi, insan varlığını geliştiren fikirleri keşfetme ve geliştirme ihtiyacından hareket eder. Zimmerman, Hristiyan hümanizmini, patristik, ortaçağ, Rönesans ve modern varyasyonları boyunca, Tanrı'nın insan olduğu, yaşadığı ve öldüğü şeklindeki temel müjde mesajını ortaya çıkarmak olarak özetler. Zimmerman'a göre insan olmanın yegane yolu budur (Muwina, 2018:29). Hristiyan hümanizmi, “insanlara duyulan ilgi ve Hristiyan inancından kaynaklanan insan yaşamının ve kültürünün olumlu bir şekilde onaylanmasıdır. Ancak bu amaç, diğer dinler ve hümanist felsefelerin benzer amaçları paylaştığı için Hristiyan inancıyla sınırlı kalmaz. Hristiyan hümanizmini benzersiz kılan, insan deneyimini “Tanrı'nın İsa Mesih'in kişiliğinde ve eserinde insanlığa vahyi ışığında” anlama girişimidir. Dolayısıyla da doğrudan insanı merkeze oturtan ve insanların mutlak eşitliğine dayalı bir hümanizm algısı söz konusudur. İşte Kaunda'nın beslendiği hümanizm, özetle böyle bir anlayıştır.

Kaunda'nın hümanizm felsefesinde Hristiyanlığın büyük bir yeri olsa da tek başına yeterli de kalmaz. Kendisi aynı zamanda Güney Afrikalıdır ve beyaz adamın bu bölgede her şeyi kolayca manipüle edebildiği bir dönemde yaşamıştır. Dolayısıyla da saf bir Hristiyan hümanizminin Afrika için bütünüyle geçerli olmayacağını da bilmektedir. İşte tam bu noktada Kaunda'nın hümanist düşüncesi Afrikacılık düşüncesiyle birleşir. Kaunda'nın ifade biçiminde hümanizm Batı literatüründen ayrılarak özgünleşir ve Zambiya Hümanizmi olarak kendisini gösterir. Nitekim bir açıklamasında *Zambiya Hümanizmi kendi toplumumuza duyduğumuz takdir ve anlayışımızdan meydana gelmiştir. Zambiya hümanizmi Tanrının yüce bir varlık olduğuna inanmaktadır. Bütün ruhumuz, bütün kalbimiz, tüm zihnimiz ve gücümüzle Tanrıyı seven bir insanın, Tanrının imajında yaratılmış olan insana değer vereceğine inanıyoruz. Komşumuzu kendimiz gibi seversek onları sövmeyiz ve ortak iyilik için onlarla birlikte çalışırız*” demiştir. Bu düşünce yüce bir Tanrının varlığını kabul eden deistik bir felsefedir. Kaunda'ya göre Tanrıya olan bu inanç, insanın ve toplumsal ahlakın anlaşılmasında temel ve

merkezi bir önem taşımaktadır (Mwangala, 2009:15-16). Zambiya hümanizmi felsefi olarak insanın köle, doğası ve kaderi, hakikat ile ilgili sorular, iyilik, kötülük, acı, yaşam, ölüm ve bunlarla ilgili ömür boyu süren sorulara cevap arayan bir anlayıştır. Kaunda, insanın ideoloji ve kurumların üstünde olduğunu söylemektedir. İnsanoğlunu köleliğe bağlayan her şeyi reddetmektedir. Toplum insandan dolayı vardır. İnsanın soyut bir kavram olmadığını, teolojik bir söylevin ve felsefi bir tezin konusu olduğunu iddia eder. Ayrıca Zambiya hümanizmi temelde insanın doğasının iyi olduğunu kabul etmektedir (Kaunda, 1966:47).

Zambiya hümanizmi aynı zamanda evrensel sosyalist düşünce kalıbının yereldeki yansımasıdır. Siyasal olarak başlangıç noktasının milliyetçilik olduğu da ileri sürülebilir. Ancak Kaunda, kavramın öncelikli olarak sosyalist değil, hümanist olduğunu her fırsatta belirtmiştir. Asıl odaklandığı şey, toplumun gelişmesinde değerli ve aktif katkısı olan bireylerdir. Zambiya hümanizmi yalnızca tek çeşit sosyalizmin var olduğunu ve onun temel ilkelerini ve toplumsal gelişme yasalarını kabul ettiğini belirtmiştir (Kandeke, 1977:24). Oysa sosyalizm sosyal yapılar ve ilişkiler üzerine kurgulanan bir ideolojidir. Hümanist olmaksızın sosyalist olunabilir ancak sosyalist olmadan hümanist olunamaz. Hümanizm insanları yapay kategorilere ayırmayı reddederek, bütünsel ve birleştirici bir bakış açısıyla insanları görür. Hümanist toplumun en büyük iki düşmanı sosyoekonomik bir sistem olan kapitalizm ve sosyopolitik bir sistem olan totaliterliktir. Kapitalizme karşı Afrika sosyalizmi; totaliterliğe karşı da Afrika katılımcı demokrasisi kavramları ikame edilmelidir (Mwangala, 2009:46).

Öte yandan Zambiya hümanizmini, ateist Marksist ve Leninist komünizminden de ayırmak gerekir. Her ikisi de insanlık felsefesine ilişkin farklı inançları olan farklı ideolojilerdir. Marksizm ve Leninizm hümanizmi kucaklasa da en temel ilkelerini anlamaktan uzak kalırlar. Oysa Zambiya hümanizminin öncelikli referans noktası Hristiyanlığa bağlı olmasıdır. Bununla birlikte Batı tipi hümanizm anlayışından da ayrılır. Şöyle ki; Zambiya hümanizminde insan kavramının merkezindedir. Ülkede yaşayan hiç kimse renk, ulus, din, inanç, siyasi eğilimler, maddi durumlar veya başka herhangi bir duruma göre tanımlanamaz. İnsanlığın şerefi saygıya dayanır. Hümanizm söylediğimiz ve yaptığımız her şeyde insanlara karşı saygılı olmamızı öğretir. İnsanın insan tarafından sömürülmesi en ilkel bir uygulama biçimidir. Dolayısıyla hümanizm insanın her türlü sömürsünü reddeder. Herkes için eşit fırsatlar yaratılmalıdır. Bu bağlamda hümanizm eşitlikçi bir toplum yaratmayı amaçlar. Hümanizm, çok çalışmayı kendine güvenin temel esası olarak görür. Çok çalışmak ise bu uğurda istekli olmakla mümkündür. İstekli çalışma aynı zamanda toplumun refahı ve mutluluğu için elzemdir. Birlikte çalışmak hümanizmin olmazsa olmaz bir koşuludur. Özellikle ulusal bir kalkınma için takım ruhu gereklidir. Geniş ailelerden oluşan bir toplum sağlıklı bir toplumdur. Bir toplum yaşlılarını sokağa ya da yaşlılar evine bırakmamalıdır. Zira yaşlılar bir toplumun hafızasıdır ve sağlıklı bir aile için gereklidir. Bu nedenle hükümetler her türlü tedbiri almak durumundadır. Devlete bağlılık ve vatanseverlik hümanizmin bütünleştirici bir ögesidir. Toplumsal bir bütünleşme için her bireyin devletine ve ülkesine karşı öncelikle sadakat duyması hümanist bir dünyanın oluşmasında gerekli bir koşuldur. Zambiya, hümanizmi ulusal bir ideoloji ve felsefe olarak resmen kabul eden ve böyle bir ideoloji üzerine sistemini kurmaya çalışan tek ülke olma özelliğini taşır. Bir başka deyişle hümanizm (her ne kadar Afrika gelenekçiliğiyle harmanlanmış olsa da) dünyada ilk ve tek olarak doğrudan siyasal bir rejim içine Zambiya’da sokulmuştur.

Kaunda'nın ortaya attığı Zambiya Hümanizmi'nin pratik yönü de bulunmaktadır. Yukarıda belirtilen ilkeler öncelikle eğitim kurumlarında doktrinel bir perspektifte işlenmiştir. Ardından da mevcut kamu görevlilerine ve kamuda görev alacak olan diğer adaylara aktarılmıştır. Devlet memurlarının terfilerinde bile Zambiya hümanizmi ile ilgili girdikleri sınavlardaki performansları zorunlu bir koşul olarak tutulmuştur. Dahası felsefenin halka da aktarılabilmesi için Nisan 1969'da Milli Rehberlik Bakanlığı (Ministry of National Guidance)

kurulmuştur (Mwanakatwe, 1994:50). Ülkenin Bağımsızlık Günü olan 24 Ekim'den bir hafta öncesi, her yıl Hümanizm Haftası olarak kutlanmıştır; kitlelerin ideoloji hakkında farkındalığını arttırmak için ulusal ve yerel düzeylerde sanat, tiyatro gibi çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir.

Felsefenin ekonomi politikalarına yansıdığı da görülmektedir. Ülkedeki servetin adil dağıtılması düşüncesi altında yerel kooperatif ve ticari girişimlerin kurulması, madenler gibi stratejik kaynakların devletleştirilmesi, yoksulluk ve az gelişmişlik etkilerinin giderilmesi gibi ekonomi politikaları Zambiya Hümanizmi çerçevesinde planlanmış ve uygulamaya sokulmuştur. Söz konusu uygulamalar doksanlı yıllara kadar yürütülse de maalesef başarısızlıkla sonuçlandıktan, günümüze kadar ulaşamamıştır.

Oldukça iddialı bir ideoloji olmasına karşın Zambiya hümanizminin sonuçları bakımından beklenen başarıya ulaşamadığı açıktır. Bu başarısızlığın pek çok sebebi vardır. Öncelikle Zambiya hümanizmi daha başında kısır doğmuş bir düşünce biçimidir. Temellerini Batı hümanizminden alsa da dünyanın nasıl analiz edilebileceği ve ortaya çıkacak pratik sorunlara hangi cevaplar verebileceği gibi konularda teorik temelden yoksundur. Üstelik bu düşüncenin ortaya atıldığı yıllarda Zambiyalı gençler ve iyi eğitilmişler arasında kinizm² daha popüler durumdaydı.

Kaunda'nın karizmasıyla birlikte harmanlanarak ortaya çıkarıldığından bu düşünceye karşı yapılacak olan eleştiriler oldukça zayıf kalmıştır. Bazı akademisyenler ve entelektüeller bu düşünceyi ne akademik felsefe ne de bir ideoloji olarak görmedikleri için felsefenin ilkelerini belirlemede yetersiz kalmışlardır. Başarısızlığın ikinci nedeniyse olgunlaşmadan, kısa zamanda pratiğe dökülmesidir. Hümanizm sosyal gelişme sürecini, ahlaki ve ruhsal açıdan tanımlarken, iyi toplumu yaratmak için gereken ekonomik ilişkiler konusunu açıkça ortaya koymada yetersiz kalmıştır. Dolayısıyla ülke hümanist dönemde ekonomik, sosyal ve ahlaki yönde başarılı olamamıştır. Bu nedenle pratik safhasında bile olgunlaşamamış, belirli ideolojik hareket tarzlarından öteye gidememiştir. Üçüncü bir neden ise hümanizm felsefesinin özgürlük, bağımsızlık ve evrensel insan hakları gibi temel ilkelerle açık bir bütünlüğe ulaşamamasıdır. UNIP ve Kaunda iktidarının kurduğu jakoben ve baskıcı iktidar modeli Zambiya hümanizminin ifade ettiği ilkelerle örtüşmekten uzaktır. Yaklaşık 27 yıl süren UNIP iktidarı ekonomik durgunluk, artan yoksulluk, yanlış idare ve israf, yolsuzluk, insan hakları ihlalleri ve aşırı kayırmacılık gibi ahlaki zaafarla ilişkilendirilmiştir. Zambiya hümanizminin başarısızlığa uğramasındaki dördüncü etken ise felsefenin halka sevdirelememesidir. Her ne kadar tiyatro gibi sanatsal aktivitelerle bu ideoloji, sempatik gösterilmeye çalışılsa da gerçekte açlık ve yoksullukla mücadele eden bir halkın dünyasında bu düşünce biçiminin bir anlam kazanmadığı açıktır. Nihayetinde son başarısızlık nedeni de dönemin diğer Afrikancı düşüncelerden farklılaşamamasıdır. Kaunda Zambiya hümanizminin ilkelerini ortaya koyarken temelde Julius Nyerere'nin Ujamaa ideolojisinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Özetle tek parti iktidarına dayalı, dayatmacı, ekonominin millileştirilmesi, köylücülük, aşiretçilik, gelenekçilik ve kendine güven gibi ilkeleri olan ve Swahili dilinde kardeşlik, genişletilmiş aile ve toplumculuk anlamına gelen Ujamaa ideolojisi Arusha Deklerasyonu ile Kaunda hümanizmasını ciddi derecede etkilemiştir (Ibhawoh ve Dibua, 2003:62).

Sonuç

Ömrünü bir ulusun ve bir ülkenin kurtuluşu ve kuruluşuna adayan Kenneth David Kaunda, hayatı boyunca izlediği doğru veya yanlış politikalarıyla birlikte tarihe geçmiş

² İnsanın gerçek mutluluğa ve olgunluğa ulaşabilmesinin yolunun tüm gereksinimlerinden kurtularak ve hiçbir unsura bağlı kalmayarak gerçekleşebileceğini varsayan bir Antik Yunan düşüncesidir.

popüler bir liderdir. Ülkenin kurucusu olarak, ulus inşa sürecini en samimi duygularıyla, felsefi ve ideolojik alt yapı unsurları kullanarak en doğru yöntemlerle gerçekleştirmeye çalıştığı ortadadır. Bağımsızlık sonrasında oluşturduğu özgün politikalarda başarılı bir süreç yöneten Kaunda, ekonomi dışında diğer konularda hayallerindeki ulusu ve ülkeyi yaratmayı başarmıştır. Yoksul ve umutsuz bir halkın başına geçen Kaunda, iktidarı boyunca eleştirilse de Zambiya'nın bugünkü inşasında kalıcı bir yere sahiptir. Ekonomideki köklü kararları uygulamada sıkıntılar oluştursa da bir bütün halinde liderlik profili başarılarla doludur. Kaunda'nın karizmatik liderliği ve ulus devlet kurmadaki başarısı her şeye rağmen kendisini dünyada önemli bir kişilik haline getirmiş, halen dünyanın saygı duyduğu ve önemseydiği bir lider yapmıştır.

Kaunda Zambiya ve dünya siyasi tarihinde yalnızca güçlü ve vizyoner bir lider figürü olarak görülmez. Kendi aynı zamanda sanatçı bir kişiliğe sahiptir. Başarılı bir gitarist olarak yaptığı besteler ülkenin kurtuluş mücadelesinde dilden dile yayılmıştır. Dans etmek ve şarkı söylemek Onun gündelik yaşamının bir parçasıdır. Kaunda'nın sanata olan yatkınlığı sadece müzikle sınırlı değildir. Kendisi aynı zamanda saygın bir yazardır. Siyaset ve kişisel gelişim üzerine toplamda 16 kitabı bulunmaktadır. Bunların önemli bir kısmı doğrudan politika ve Zambiya hümanizmi üzerine olsa da anılarını derlediği ve çocuklara kişisel öğütler verdiği kitapları da bulunmaktadır.

Kaunda ülkede örnek bir baba figürü olarak da görülmektedir. Sekiz çocuğu olan Kaunda, ulusun babası olma onurunu da halen taşımaktadır.

Oldukça renkli bir kişilik olan Kaunda siyaseti aktif siyaseti bıraktıktan sonra kendisini AIDS'le mücadeleye adanmıştır. Aynı zamanda yoksulluğun giderilmesi için yoğun bir çaba göstermiş, kişisel gelirini tarımsal üretim için kooperatif ve araştırma enstitülerine harcamaktan çekinmemiştir.

Uluslararası pek çok üniversite, sivil toplum ve organizasyondan onlarca ödülü bulunan Kaunda 96 yaşında bir Zambiya vatandaşı olarak ülkenin aynı zamanda bir bileni olarak hayatını Lusaka'da sürdürmektedir.

Kaynakça

- Anthony, Kanu Ikechukwu, (2014), *Kenneth Kaunda and the Quest for an African Humanist, Philosophy*, International Journal of Scientific Research, Volume. 3, Issue.8, (365-380)
- Bach, Stanley (1994), *Paliamentary Reform in Zambia: Constitutional Design and Institutional Capacity*, Germany: s.36, <http://stanistan.org/docs/1/24.pdf> (11.12.2016)
- Bowman, Andrew (2011), *Mass Production or Production by the Masses? Tractors, Cooperatives, and the Politics of Rural Development in Post-independence Zambia*, The Journal of African History , 2011, Vol. 52, No. 2 (2011), pp. 201-221
- Bute, Evangeline ve Harmer, H. J. P. (2016), *The Black Handbook: The People, History and Politics of Africa and the African Diaspora*, Bloomsbury Publishing, USA
- Ibhawoh Bonny and Dibua J. I. (2003), *Deconstructing Ujamaa: The Legacy of Julius Nyerere in the Quest for Social and Economic Development in Africa*, African Association of Political Science, Vol. 8 No. 1, (58-83)
- Hungwe, Kedmon, (1994), *Educational Policy in African Colonial Contexts: The Case Of Instruotional Media in Southern Rhodesia (1930-1980)*, African Study Monographs, 15(I): I - 36. June
- Kandeke, Timothy K. (1977), *Fundamentals of Zambian Humanism*, Neczam, Lusaka

- Kaplan, Irving (1974), *Area Handbook for Zambia*, Government Printing Office, Washington
- Kasuka Bridgatte (2012), *Porminent African Leaders Since Independence*, New Africa Press, South Africa,
- Kaunda, David Kenneth , (1962), *Zambia Shall Be Free*, **Published by Heinemann Educational Books Ltd, London, Printed in Great Britain by The Windmill Press Ltd, Kingswood**
- Kaunda, David Kenneth (1965), *Chifuburally Speech, Ndola Jaunary 17, 1965*
[https://catalog.loc.gov/vwebv/search?searchArg=Northern%20news%20\(Ndola,%20Zambia\)&searchCode=TALL&searchType=1&recCount=25](https://catalog.loc.gov/vwebv/search?searchArg=Northern%20news%20(Ndola,%20Zambia)&searchCode=TALL&searchType=1&recCount=25) (E.T.04.02.2015)
- Kaunda, Kenneth David (1966), *A humanist in Africa: Letters to Colin Morris* from Kenneth Kaunda, Longmans London
- Kaunda, David Kenneth (1974), *Our New Goal: One Party Participatory Democracy* Kenneth Kaunda, President of Zambia and of the United National Independence Party (UNIP) (<http://exploringafrica.matrix.msu.edu/president-kaunda-statement/> E.T.20.05.2016)
- Michler, Ian (2007), *Victoria Falls & Surrounds: The Insider's Guide*, Struik Publishers, Cape Town
- M'membe, Fred (2020), *UNIP and Dr Kenneth Kaunda have been linked linked to socialism and its failures. Was Zambia under UNIP a Socialist State?*
(<https://socialistpartyzambia.com/2020/12/07/unip-and-dr-kenneth-kaunda-have-been-linked-to-socialism-and-its-failures-was-zambia-under-unip-a-socialist-state/>), (E.T. 05.05.2020)
- Muwina, Muwina, Derreck (2018), *Kenneth Kaunda's Philosophy Of Christian Humanism In Africa From The Perspective Of Christian Ethics*, Ph.Doctorate Thesis in School of Theology, Boston University, USA
- Mwanakatwe, John M. (1994), *End of Kaunda Era*, Multimedia, Zambia
- Mwangala, Raymond Mwangala (2009), "Found A Modern Nation-State On Christian Values? : A Theological Assessment Of Zambian Humanism", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, University of KwaZulu-Natal, Pietermartizburg.
- Shaw, Timothy M. (1978), *The Foreign Policy of Zambia: An Events Analysis of a New State*, Comparative Political Studies, Vol.11, No. 2, July 1978, Sage Publications: (181-209)
- Simusamba, David Given (2004), *Police and Public Order with Particular Reference to Zambia*, The University of Zambia Press, Lusaka
- Tordoff, William, (1974), *Politics in Zambia*, University of California Press, USA
- Simutanyi, Neo (2013), *Zambia: Democracy and Political Participation*, The Open Society Initiative for Southern Africa, Johannesburg
- The Coruier, (1990), Country Reports: Zambia
<http://www.nzdl.org/cgi-bin/library.cgi?e=d-00000-00---off-0hdl--00-0---0-10-0---0---0direct-10---4-----0-11--11-en-50---20-about---00-0-1-00-0-0-11-1-0utfZz-8-00&cl=CL3.11&d=HASHb52df2bcd52db18fbb1fbd.3.2.1>=1> (E.T.01.02.2015)

Thornton Alec, Nel Etienne & Hampwaye Godfrey (2010), *Cultivating Kaunda's Plan For Selfsufficiency: Is Urban Agriculture Finally Beginning To Receive Support In Zambia?*, Development Southern Africa Vol. 27, No. 4, October, (613-625)

<https://www.bbc.com/news/world-africa-16039411> (E.T.20.06.2020)

<https://www.nytimes.com/1991/11/02/world/zambian-voters-defeat-kaunda-sole-leader-since-independence.html>, (E.T. 20.08.2016)